

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

|| Sayı/ Issue 13 (Aralık/ December 2023), s. 463-475.
|| Geliş Tarihi-Received: 27.11.2023
|| Kabul Tarihi-Accepted: 26.12.2023
|| Araştırma Makalesi-Research Article
|| ISSN: 2687-5675
|| DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1396509

İlk Kavramı Etrafında Modern Türk Tiyatrosunda Jübileler ve Jübile Kitapçıkları

Jubilees and Jubilee Booklets in Modern Turkish Theatre around the Concept of First

Engin KEFLİOĐLU*

Öz

Modern anlamda ulusal bir tiyatro meydana getirme gayretlerinin en önemli halkalarından birini, tiyatromuzda vücut bulan jübileler etrafında oluşturulan jübile kitapçıkları geleneği oluşturur. Bu gelenek, tarihselliğinin ve sürekliliğinin yanında oluşturduğu bilgi birikimiyle de dikkate değer bir külliyat meydana getirmektedir. Jübile kavramının altında oluşan jübile kitapçıkları, Türk tiyatrosunda ilk olarak Mardiros Minakyan adına tertip edilmiş böylece tiyatro tarihimizin jübile ve jübile kitapçığının miladı olarak karşımıza çıkmıştır. Muhsin Ertuğrul'un 1927'de Darülbedayi rejisörlüğüne atanmasından sonra jübilesi yapılan çoğu sanatçı için bir de jübile kitapçığı tanzim edilmeye başlanmıştır. İhtifalle, jübile geleneğinin birbirinden farklılığının esasını da teşkil eden bu kitapçıklar, Darülbedayi 'den İstanbul Şehir Tiyatrolarına bir aktarım olarak geçmiş ve sürekliliğini oluşturmuştur. Jübilelerin ehemmiyetini kitapçıklara dercederek Türk tiyatro tarihinde jübilelerin kalıcı hale gelmesini sağlayan jübile kitapçığı geleneği Türk edebiyatına da modernize olmuş biyografi örnekleri diyebileceğimiz bu kitapçıkları bırakmıştır. Çalışmamızın esasını Türk tiyatrosunda jübile ve bu geleneğin eseri olan jübile kitapçıklarının hem Türk edebiyatı hem Türk tiyatrosu tarihi açısından incelenmesi oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tiyatro, modern Türk tiyatrosu, gelenek, jübile, jübile kitapçıkları.

Abstract

One of the most important links in the efforts to create a national theater in the modern sense is the tradition of jubilee booklets, which are created around the jubilees embodied in our theater. In addition to its historicity and continuity, this tradition also creates a remarkable corpus with the knowledge it has created. Jubilee booklets, which were formed under the concept of jubilee, were first organized in the name of Mardiros Minakyan in Turkish theater and appeared as the turning point of the jubilee and jubilee booklet of our theater history. After Muhsin Ertuğrul was appointed as the director of Darülbedayi in 1927, a jubilee booklet began to be prepared for most of the artists whose jubilees were held. These booklets, which constitute the basis of the difference between the commemorative ceremony and the jubilee tradition, passed from Darülbedayi to the Istanbul City Theaters as a transfer and formed their continuity. The tradition of jubilee booklets, which made jubilees permanent in Turkish theater history by recording the importance of jubilees into booklets, left these booklets, which we can call modernized biography examples, to Turkish literature. The basis of our study is

* Doktor, Millî Eğitim Bakanlığı, e-posta: enginkeflioglu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2329-633X.

the examination of the jubilee in Turkish theater and the jubilee booklets, which are the work of this tradition, in terms of both Turkish literature and the history of Turkish theater.

Keywords: Theater, modern Turkish theater, tradition, jubilee, jubilee booklets.

Giriş

Jübile teriminin köken olarak İbraniceden geldiği kabul edilmektedir. İbranice iobel sözcüğünün zamanla bozulmaya uğrayarak jübile sözcüğüne dönüştüğü fikrini savunan Gövsa'ya göre kelimenin evrimi şu şekilde olmuştur:

“Eski Yahudilerde mukaddes yılı ilan için çalınan koçboynuzundan yapılma borunun adıydı. Musa dininde elli senede bir yapılan jübileler, borçların feshini ve esirlerin azat edilmesini icap ettiren bir ayın imiş. Sonraları papalar da böyle jübileler icat etmişler. İlk defa Sekizinci Boniface bunu 1800 tarihinde ilan etmiş. Jübile yılı zarfında Roma'yı ziyaret eden Katoliklerin günahları affedilirmiş” (Gövsa, 1949).

Tarihi serüveninde bu şekilde yer alan terimin, günümüzde karşıladığı anlam ise “sanatın çeşitli alanlarında uzun yıllar başarı gösteren kimse için mesleğinin 25, 40, 50 vb. yıl dönümlerinde şenlik yapmak.” (“Jübile yapmak”, t.y.) şeklinde ifadesini bulmaktadır. Tiyatro jübilelerini kalıcı hale getiren ise jübilesi yapılacak kişi için basılan jübile kitapçıkları olmuştur. Tarihsel seyrinde tıpkı jübileler gibi jübile kitapçıklarının orijini de Yahudilik oluşturur. AnaBritannica'da bu durum şu şekilde yer alır: “Küçük tekvin kitabı olarak da bilinir. Tevrat'ın Tekvin Kitabı'nın başından Çıkış Kitabı'nın 12. babına kadar anlatılan olayların her biri yedişer yıllık çevrimlerden oluşan 49 yıllık dönemler ya da jübileler (İbranice yobhel) biçiminde tarihlendiği pseudepigrafik metin” (“Jübile kitabı”, 1986, s. 345). Buradan da anlaşılacağı üzere jübile terimi kavram olarak nasıl Yahudiliğe dayanıyorsa jübile kitapçıklarının da çıkış noktasını yine Yahudi kaynakları oluşturur. Bu şekilde oluşan jübile kitapçıkları, biyografi türüne nispet ederken geleneğin içinde yeni bir gelenek olarak ortaya çıkmıştır. Eric Hobsbawm'ın gerçekten icat veyahut ortaya çıkarılmış tabiriyle adlandırdığı gelenek tanımlaması tiyatro adına da yerleşik bir icadı ortaya çıkarması yönüyle mevcut olmuştur. Bu tanımlamayla “gizli veya açık kabul görmüş kurallarca yönlendirilen ve bir ritüel ya da sembolik bir özellik sergileyen, geçmişle doğal bir süreklilik anıştırır şekilde tekrarlara dayanarak belli değerler ve davranış normlarını aşlamaya çalışan pratikler kümesi” vurgulanmıştır (Hobsbawm ve Ranger, 2020, s. 2). Türk tiyatrosu; bu icadını 1912 yılında ortaya koymuş, kalıcı hale gelmesini de Muhsin Ertuğrul'un rejisinde başarmıştır. Jübilesi yapılan her sanatçı için (birkaç istisna dışında) bir jübile kitapçığı yayımlama pratiği aynı zamanda da tiyatro tarih yazımı için eşsiz bir kaynak oluşturmuştur. Eski edebiyatımızdaki tezkirelerle biyografik olarak benzerlik gösteren jübile kitapçıkları, jübilesi yapılan sanatçı için yazılmaları yani tek bir kişiyi konu edinmeleri yönüyle tezkirelerden ayrılır. Zira tezkirelerde birden fazla şair, yazar veyahut sanatçının hayatı veya eseri konu edilirken jübile kitapçıkları sadece jübilesi yapılan sanatçıyı konu edinmiştir. Jübilelerin, ihtifallerden ayrılan yönü de bu bağlamda kitapçıklara önem arz eden bir durum içerir. Tiyatroda jübile, hayatta olan kişi için tertip edildiğinden basılan jübile kitapçıkları da yazım veya baskı hataları dışında ciddi bir tashihe ihtiyaç duyulmayan bir yapı ve içerikle ortaya çıkar. İhtifaller ise genellikle hayatta olmayan şöhretler için tertip edildiğinden jübileler ihtifallerden ayrılır. Dolayısıyla jübile kitapçığı bastırılan kişi, o sırada hayatta olduğu için verilen bilgilerin sağlaması emin bir şekilde yapılabilirken aynı zamanda başvuru kaynağı olarak bu kitapçıkların güvenilirliklerini de kuvvetlendirir.

Kitapçıkların tiyatro tarihimiz açısından önemini incelemeye gayret edeceğimiz çalışmamızda barındırdığı bilgilerin tiyatromuzun evrimiyle de ilgili olması yönüyle, jübilesi yapılan sanatçının tiyatromuz için taşıdığı değer vurgusu itibariyle de tiyatro

tarih yazımına katkı sağlayacağını düşünmekteyiz. Her ne kadar tezkireler ve antolojilerle benzer yanları bulunsa da jübile kitapçıları içerdikleri bilgi ve belgelerle de ayrıca ciddi bir külliyat oluşturmakla kalmayıp bireysellikleri yönüyle de tezkire ve antolojilerden farklılık gösterirlerken nekrolojik olmamaları yönüyle de diğer yandan ihtifallerden ayrılırlar.

İlk Jübile ve İlk Kitapçık

Kurumsallaşma aşamalarında Türk tiyatrosunun karşılaştığı temel problemlerden biri tiyatro tarih yazımı sorunsalıdır. Bu sorunun temelini tiyatro türünün gecikerek kültürümüze dahil olması ve diğer edebi türlerden farklı olarak değişik disiplinlere ihtiyaç duymasının oluşturduğu söylenebilir. Sahne, dekor, mekân ve bunlara bağlı gereksinimler hiyerarşisi bu edebi türün diğer türlerde olduğu gibi kolayca ortaya çıkmasını mümkün kılmamıştır. Kurumsallaşma çabalarının içinde Türk tiyatrosuna büyük bir ivme kazandıran jübileler, jübile kitapçıları ile de kurumsallaşma çabalarına kalıcı etkiler bırakmıştır. Türk tiyatrosunun ilk jübilesi, Mardiros Mınakyan adına tertip edilen jübiledir. Jübile Türk tiyatrosuna uzun yıllar hizmet etmiş Mınakyan'ın ellinci sanat yılının anısına düzenlenmiş, akabinde de Türk tiyatrosunun ilk jübile kitapçığı Mınakyan adına bastırılmıştır. Kapağında "Terceme-i Hal, Sanatkâr-ı şehir Mardiros Mınakyan Efendi-i müma ileyhin tiyatroculuk meslek ve sanatına duhulünün ellinci sene-i devriyesi şerefine icra kılınan jübile şenliği münasebetiyle, Tarih-i tevellüdü: 1839, İcra-yı san'at etmeğe başladığı tarih: 1858, Bab-ı Ali caddesinde - Arşak Garoyan matbaası" (Münir, 2017) ifadeleri bulunan kitapçık hem Osmanlıca hem de Ermenice olarak tertip edilmiş Mınakyan Efendinin yaşam öyküsü tiyatro yaşamı ile birlikte verilmiş, Mınakyan Efendi'nin oynadığı oyunlardaki rollerinin kompozisi olan kitapçık, hususi hayatına ilişkin fotoğraflarla da süslenmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatroları Müdürlüğü, 2017 yılında kitapçığın Osmanlıca olan bölümlerini latinize ederek kitapçığı "Mınakyan Efendi'nin Ellinci Sene-i Devriyesi Yedigari Sene 1328-1912" adıyla yayımlamıştır (Münir, 2017). Kitapçık, Türk tiyatrosunun gelişimini anlatması yönüyle de değerli bilgileri barındırırken aynı zamanda Mınakyan'ın soyadının menşeyini aktarması yönüyle de ilgi çekicidir: "Mınak Efendi 1839 senesinde tevellüd etmiş ve Balat kilisesinde vaftiz olunmuştur. Müma ileyhin hayat-ı müstakbelesini tiyatroculuk sanatına vakf-ı vücud edeceği ve bu sanat uğruna feda-yı nefis eyleyeceği vaftiz gününde keşfedilmiş gibi şehit manasına gelen (Mardiros) tesmiye kılınmıştır." (Münir, 2017, s. 10). Kitapçığın Mınakyan'ın ilk sahne deneyimine nasıl başladığını anlattığı bölüm, Türk tiyatrosu adına tarihi belge niteliği taşır:

"1857 senesinde Beyoğlu'ndaki amatörler İtalyancadan mütercem "Aristodeme" nam dramı prova ediyorlar idi. Bu oyunda bir kız rolü var idi, fakat bu rolü oynayacak aktris yok idi. Mınak efendi bu rolü oynamaya davet olunur. Provalar yapılır. Nihayet Beyoğlu'nda Naum Tiyatrosu'nda Mınak Efendi balada mezkûr tarihte bir tiyatro kumpanyası azasından olarak ilk oyununu verir ve bu suretle aktör sıfatıyla tiyatroculuk sanat ve mesleğine dahil olmuş olur." (Münir, 2017, s. 16).

Kitapçık Türk tiyatro tarih yazımı açısından önem arz eden bilgileri barındırmanın yanında tarih bilimine katkı sağlayacak birtakım bilgilerin belgelendirilmesi yönüyle de değerlidir. Zira 1860 yılında Ermeni cemaatinin kendi içinde ortaya çıkan "Hasunist ve Anti Hasunist" meselesine kitapçıkta değinilmesi tarih arşivi için bir ilave belgedir (Münir, 2017, s. 22). Oymak (2013) ise bu konuyu şöyle açıklar:

"Mesele, Katoliklerin sürdürdükleri propaganda faaliyetleri neticesinde Ermenilerin Gregoryan mezhebini bırakarak Katolik mezhebine geçmeleriyle ortaya çıkar. Doğal olarak patriklik bu duruma karşı çıkmış ve hükümetin müdahalesini talep etmiştir.

Başlarda gayrimüslimler arasında mezhep değiştirmenin yasak olduğu hükümet tarafından vurgulansa da özellikle Fransa'nın baskısıyla tavır değiştirilmiştir. Sonuçta 1831'de Katolik Ermeni Patrikliği kurulmuştur. Sonraları Papa'nın etkisiyle cemaatte bölünmeler yaşanmış, sonunda da cemaat Hasunist ve Anti-Hasunist olarak ikiye bölünmüştür." (s. 34-35).

Mınakyan adına yapılan jübilenin ve hazırlanan ilk kitapçığın bir diğer önemi ise kendisinden sonra oluşacak olan jübile kitapçıklarına model teşkil etmesidir. Bu bakımdan da kitapçık, Türk tiyatrosunun yazılı kaynaklarının bu bağlamda miladını oluşturur. Bu modelleme, diğer jübile kitapçıklarına aynen aktarılan iki husustan oluşur: Bu hususlardan birincisi jübilesi yapılan sanatçının yaşam öyküsünün sahne yaşamı ile yazımı, ikincisi ise sanatçının sahne ve hususi hayatına ait fotoğraflarının kitapçıklarda yer almasıdır. İlk jübile kitapçığının başlattığı bu modelleme Darülbedayinin kuruluşundan İstanbul Şehir Tiyatrolarına dönüşümüne dek istisnasız devam eder. Gerek Darülbedayi gerekse İstanbul Şehir Tiyatroları adı altında yapılan jübilelerden sonra basılan jübile kitapçıklarında sanatçının yaşam öyküsü ve fotoğraflar Mınakyan'ın jübile kitapçığındaki kompozisyon temel alınarak yapılır. Bu temelün üstüne yapılan eklemeler ve çeşitlendirmeler ilerleyen yıllarda devrin de gereklilikleri göz önüne alınarak şekillendirilmiştir.

Darülbedayiden İstanbul Şehir Tiyatrolarına Uzanan Sürecin Jübile Kitapçıkları

1914 yılında dönemin İstanbul Belediye Başkanı Cemil Topuzlu'nun gayret ve isteği ile kurulan Darülbedayi aynı zamanda Osmanlı Devleti'nde Türklere ait bir tiyatro oluşturma çabalarının nihayete erdiği bir teşekkülün de adı olmuştur. 1927 yılında Darülbedayinin başına rejisör olarak Muhsin Ertuğrul'un atanması ise hem Türk Tiyatrosu hem de Darülbedayi açısından önemli bir milat olmuştur. Türk tiyatrosunun kurulma, kurumsallaşma aşamalarının tartışmasız öncüsü ve en büyük emektarlarından biri olan Muhsin Ertuğrul, kendisinden önce düzenlenmiş fakat unutulmuş olan bir geleneği bu kurumsallaşma çabalarının içine dahil etmiştir.

Darülbedayide jübile ve jübile kitapçığı geleneğini yeniden tesis etmek için çalışmalara başlayan Muhsin Ertuğrul, Behzat Hâkî Butak'ın sanat hayatında geçen yirmi beş yılı için bir jübile tertip eder. Jübile kitapçığı olarak da Darülbedayinin resmi yayın organı olan Darülbedayi dergisinin 31 Mart 1933 yılında yayımlanan kırkıncı sayısını tamamıyla Behzat Hâkî Butak'a ayırır (Türk Tiyatrosu, 1933). Muhsin Ertuğrul rejisinde Behzat Hâkî Butak için tertiplenen jübile ve hazırlanan jübile kitapçığı aynı zamanda Modern Türk tiyatrosunun bir Türk sanatkar için yapılan ilk jübilesi ve ilk jübile kitapçığıdır. Türk tiyatrosunun ilk jübile kitapçığı olan Mınakyan'ın jübile kitapçığı ile hazırlanış bakımından benzerlik gösteren Behzat Hâkî Butak'ın jübile kitapçığı, Darülbedayi dergisinin kapağında "Behzat Hâkî'nin Sanat Hayatında 25 Yıllık Jübilesi (1908- 1933)" logosuyla çıkar (Türk Tiyatrosu, 1933). Kapak arkası diyebileceğimiz sayfa dönemin Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtip-i Umumisi (Genel Sekreteri) ve dönemin İstanbul Valisi ve aynı zamanda Belediye Reisi olan devlet zatının imzalı tebriklerine ayrılır. Kitapçığın ikinci sayfasından itibaren Türk tiyatrosunun otuz altı yaşında çok erken kaybettiği değerlerinden olan Mustafa Kemal Küçük'ün kaleme aldığı sanat ve yaşam öyküsü başlar. Dört bap (kısım) olarak Küçük'ün kaleme aldığı yaşam öyküsünün ilk babında ailesinden kısaca bahsedilerek tiyatroya olan ilgisinin başlangıç süreci anlatılır. İkinci bapta 1906 yılında babasını kaybeden Behzad'ın Meşrutiyete kadar olan eğitim ve tiyatro hayatından bahsedilir. Üçüncü bapta Meşrutiyetten sonraki beş yıllık hayatı anlatılır. Muhsin Ertuğrul ile tanışmalarına, İtalya'ya gitmesine ve oradaki tiyatroları gezmesine, ilk turneye çıkışına ve yaşadığı sıkıntılı anlarına değinilir. Genel

olarak kadınların sanata dahil olmasının zorlukları ve sıkıntılarında söz edilir. Burası en detaylı bapıdır. Dördüncü bapta 1. Dünya Savaşı'ndan 1928'e kadar olan tiyatro hayatı, önemli noktalarına değinilerek anlatılır. Yaşam hikayesinin ve sanatının dört kısım olarak anlatıldığı bu bölümden sonra jübilesi münasebetiyle kendisine gelen mektuplara kitapçığın 25-31 sayfaları arasında yer verilir. Türk tiyatrosunun ve Türk edebiyatının duayenlerinin Behzat Haki'nin tiyatro sanatı için önemini vurguladıkları bu bölümde: Hüseyin Rahmi Gürpınar, Halit Ziya Uşaklıgil, Reşat Nuri Güntekin, Nurullah Ataç, Halit Fahri Ozansoy ve Vala Nureddin gibi ünlü edebiyatçıların yanı sıra İbnürrefik Ahmed Nuri, Musahipzade Celal, Kemal Emin Bara, Vasfi Rıza Zobu, İsmail Galip Arcan, Hazım Körmükçü, Refik Ahmet Sevengil gibi tiyatrodaki hem oyunculuk hem yöneticilik hem de yazarlık yapmış duayenler Behzat Haki Butak'ın Türk tiyatrosu için değerini ve yerini belli eden yazılarını kaleme alırlar. Dördüncü bölüm aynı zamanda Mınakyan'ın jübile kitapçığından farklılık gösteren bölümdür (Türk Tiyatrosu, 1933, s. 25-31) Darülbedayinin, Behzat Hâkî Butak için yayımladığı bu kitapçık Türklere ait bir tiyatrodaki bir Türk tiyatro sanatçısı için ilk kitapçıktır. Kitapçıkta tiyatro sanatına hizmet eden bir sanatçının sahnedeki başarıları anlatılırken satır aralarında Kemal Emin Bara'nın Behzat Hâkî Butak'la alakalı verdiği bir bilgi ayrıca çok dikkat çekicidir: "Behzat yalnız tiyatrodaki değil, resim gibi, heykel gibi, bahusus tezhip gibi güzel san'atlerde de becerikli bir artisttir. Vaktile arkadaşlarından Raşid Rızanın, İ. Galibin ve diğerlerinin nefis, manalı karikatürlerini çizmişti. Tezhip san'atının pek mahir bir üstadıdır, takdire şayan eserleri vardır." (Türk Tiyatrosu, 1933, s. 29). Satır aralarına sıkışan bu bilgiden yıllar sonra Behzat Hâkî Butak, bugün bile nümizmatikçiler için kaynak olabilecek bir kitabı yayımlar. 'XI. XII. ve XIII. Yüzyıllarda Türk Paraları' adlı çalışmasıyla bu alana da yaptığı ciddi katkıyı ortaya koyar (Butak, 1947).

Türk tiyatrosunu ilgilendiren her alanda söz sahibi, tiyatronun büyük emektarı Muhsin Ertuğrul'un 25. sanat yılı mülâhazasıyla düzenlenen ikinci kitapçık, Darülbedayi dergisinin 29 Mart 1934 tarihli 47. sayısında yer almasıyla tiyatro tarihindeki önemini bir kez daha anlatır (Türk Tiyatrosu, 1934). Darülbedayinin rejisörünü kamuoyuna tanıtan kitapçığın ortaya çıkma nedeni Mehmet Asım'ın kaleminden satırlara şu şekilde dökülür:

"Bazılarının zannettiği tiyatroculuk sadece halk kütlesini eğlendirecek, birkaç saat için vakit öldürmeğe hizmet edecek bir vasıta değildir. Tiyatro, halk terbiyesinde yeri olan bir terbiye müessesesidir. Ertuğrul Muhsin'in tiyatroculuk hayatında yaptığı güzel işlerden biri de bu hakikati kendi muhitine anlatmış olmasıdır. Eskiden hor görülen bu sanat şubesine karşı her tarafta bir hürmet telkin etmiş bulunmasıdır." (Türk Tiyatrosu, 1934, s. 2)

'Perdaci' mahlasıyla kaleme alınan yazı ise Muhsin Ertuğrul'un sanat yaşamındaki yirmi beş senenin oluşum basamaklarının anlatıldığı Ertuğrul'un tiyatro ile ilgili eğitiminin ve birikiminin yer aldığı bölümdür. Bu bölüm Ertuğrul'un özellikle yurt dışı tiyatro faaliyetlerini belgelerle ortaya koyar. Perdaci mahlasının Ertuğrul'a ait olduğunun bilinmesi bu bölümü daha da kıymetli hale getirir. Özellikle Almanya, Avusturya, Fransa, Rusya gibi dönemin tiyatro sahasında söz sahibi ülkelerinde kendini kabul ettirmiş bir Türk'ün tiyatro sahasındaki gayretleri belgelendirilerek anlatılır. Reşat Nuri Güntekin'in aktör - rejisör - muharrir Muhsin diye bir çeşit üçleme diyebileceğimiz yazısında Muhsin Ertuğrul'un bu üç yönüne kuvvetli vurgular yapılırken Reşat Nuri'ye göre Türk tiyatrosunun hakiki manada ilk aktörü ve ilk rejisörü de Muhsin Ertuğrul'dur (Türk Tiyatrosu, 1934, s. 10) Türk tiyatrosunda ilklerin yolbaşısı ve uygulayıcısı olma merkezinin önem atfedilen şahsiyetinin inkılapçı yapısını ise sahne arkadaşı olan İsmail Galip Arcan vurgular. Arcan'a göre Ertuğrul: "Orişinal bir mizaç, dynamique bir ruh... O her şeyden evvel bir tiyatro inkılapçısı, bir müceddit, bir sanat idealistidir." (Türk

Tiyatrosu, 1934, s. 11). Sanatçının itibarı meselesini dile getiren yazısında Sadri Ertem ise Muhsin Ertuğrul için kurtarıcı tanımlamasını yapar. Öyle ki Muhsin Ertuğrul'dan önce oyuncu makulesi tabiri ile adlandırılan sahne sanatçılarının mahkemelerde şahitliğinin bile kabul edilmediğinden dem vuran Ertem, Muhsin Ertuğrul ile bu itibarın nasıl kazanıldığını şu şekilde dile getirir:

“Ertuğrul Muhsin ilk hamlede san'atkârın kütle halinde alınma vurulan bu damgayı silmek istedi. Ve silmiye de muvaffak oldu. Ertuğrul Muhsin'in 25 senelik sahne hayatında biz yalnız fani Muhsin'in 25 yıl da yaşlanmış olduğunu hatırlamıyoruz. 25 yıllık bir cehitle bugün itibarını tamamen kazanmış olan ve Şehir tiyatrosu gibi bir eseri ortaya atan sahne namusunu selâmlıyoruz.” (Türk Tiyatrosu, 1934, s. 17)

Muhsin Ertuğrul'la birlikte Türk tiyatrosu her anlamda kimliğini bulurken Türk Tiyatro sanatçıları da bir anlamda itibar kazanmıştır. Daha önce tiyatro oyunculuğu, basitleştirilerek kabul görürken Muhsin Ertuğrul, bu tabuyu da yıkmıştır. Muhsin Ertuğrul için yapılan jübileyi çok önemli bulduğunu ifade eden bir yazı kaleme alan Vala Nurettin, bu işi tertip eden heyetin başında bulunan Muhittin Üstündağ'ı tebci ederek sanatkarın değerinin yaşarken bilinmesi gerekliliği üzerinde durur. Muhsin Ertuğrul'un çalışma disiplini ile taklit edilmesi gerektiğini ancak bu gereklilikle laubali şarklılık hastalığından kurtulmanın mümkün olabileceğini dile getirir. (Türk Tiyatrosu, 1934, s. 18) Genç yeteneklerin Muhsin Ertuğrul'u taklit etmeye çalıştıklarını anlattığı 'Sahne Dili' adlı yazısında Selami İzzet, gençlerin her birinin birer Muhsin Ertuğrul olma hayallerini vurgular. Bunun sebebinin ise Ertuğrul'un tiyatronun her alanına katkılarının yanında Türkçenin fonetiğine yönelik de incelemeler yapmasından kaynaklandığını ifade eder. Ertuğrul, tiyatro metinlerinin fonetiğini ilk olarak incelemesiyle de ayrı bir başlangıcın önderidir. Muhsin Ertuğrul Selami İzzet'e göre Avrupa'da bulunduğu sırada okuyup araştırıp incelediği metinlerde fonetiğin önemini anlamakla kalmamış ilmi bir zeminde bu işin tespitinin yapılmasının zarureti karşısında kısmen de kendisi bu işi yapmıştır. (Türk Tiyatrosu, 1934, s. 19)

Yirmi yıllık dostluklarını anlattığı 'Yirmi yıllık sahne dostum' adlı yazısında Halit Fahri Ozansoy, Türk sahnesinin Muhsin Ertuğrul'a olan ihtiyacı için şunları söyler: “Türk sahnesi, daha uzun müddet, Ertuğrul Muhsin'in sanatına ve çalışmasına muhtaçtır. Yarının Muhsinleri ondan ders alacaklardır ve almalıdırlar. Çünkü o bugün Türk sahnesinin en kudretli facia artistidir ve bu mevki, büyük istidadı kadar melodik ve devamlı azmi, uğraşması, didinmesiyle elde etmiştir” (Türk Tiyatrosu, 1934, s. 20). Muhsin Ertuğrul'u inkılapçı, yapıcı ve sanatkar olarak tanıdığını anlattığı yazısında Vedat Nedim Tör ise Türk sahnesinin bir repertuarının Ertuğrul sayesinde oluştuğunu ve sahnenin bir disipline kavuşmasının da yine Ertuğrul sayesinde olduğunu altını çizer (Türk Tiyatrosu, 1934, s. 21). Muhsin Ertuğrul jübilesi için hazırlanan 29 Mart 1934 tarihli Darülbedayi dergisi jübile kitapçıkları arasında yerini alır. Bu arada kitapçığın Bizim Kösemiz adlı bölümünde Muhsin Ertuğrul ile sahneyi paylaşan Bedia Ferdi, Şaziye Moral, Halide Pişkin, Emin Belig, Hazım Körmükçü, Vasfi Rıza, Mahmut Rıza, Raşit Rıza, Behzat Haki, Hüseyin Kemal, Mehmet Şükrü, İsmail Sabih gibi Türk sahnesine hizmet etmiş sanatkarların kendisi ve sanatı ile ilgili beğeni, övgü ve temennilerine ayrılan satırlarla devam eder (Türk Tiyatrosu, 1934, s. 22-23). Kitapçık, M. Kemal Küçük'ün 'Sahne oyun oynamak için çok küçük!' adlı yazısıyla devam eder (Türk Tiyatrosu, 1934, s. 24). Ardından Muhsin Ertuğrul'u gençlere bir örnek gösteren yazısıyla İstanbul Halkevi Temsil Şubesi Reisi Dr. Celâl Tahsin kalemi eline alır (Türk Tiyatrosu, 1934, s. 25). Sonrasında Muhsin'in kıymetine, nadirliğine, Türk tiyatrosu için verdiği emeklere dikkat çeken satırları Bedrettin adlı bir yazar, 'Muhsini düşünürken' başlığıyla sunar ve N. Papazoğlu'nun 'işinin adamı' adlı yazısının (Türk Tiyatrosu, 1934, s. 26) ardından

gazetelerde Muhsin Ertuğrul hakkında yazılan yazılardan oluşan bir bölüme yer verilir. Bu bölümde Türk gazetelerinin yanında Fransız, Alman, Ermeni ve Rum gazetelerinden alınmış yazılar bulunur (Türk Tiyatrosu, 1934, s. 27-30). Son olarak Muhsin Ertuğrul'un fotoğrafının yer aldığı iç kapakla kitapçık otuz iki sayfa olarak tamamlanır.

Türk Tiyatro Tarihinin Mühim Hadisesi: Bedia Muvahhit Jübilesi ve Jübile Kitapçığı

Cumhuriyet dönemi Türk tiyatrosunun ilk kadın sanatkârlarından olan Bedia Muvahhit, aynı zamanda kendisine jübile yapılan ve jübile kitapçığı hazırlanan ilk Türk kadın tiyatrocudur. Sahneye çıkma serüveninin orijinini de Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün telkin ve yönlendirmeleriyle oluşturan Bedia Muvahhit'in Gazi'nin huzurunda temsilde bulunan ilk kadın sanatçılardan biri olması da ayrıca önemlidir. Muvahhit'in sahne miladı şu şekilde ortaya çıkar: "Darülbedayi sanatkârları Gazi müncinin huzurunda: 13 Temmuz Perşembe günü saat üçte Muvahhit, Şadi ve Behzat Beyler Darülbedayi sanatkârları namına Mustafa Kemal Paşa Hazretlerini ziyaret etmişlerdir. Paşa Hazretleri, sanatkârları büyük bir nezaketle kabul ederek yirmi dakika kadar sanat-ı temaşaya ait sualler irat etmişler ve sanatkârların İzmir'den başlayarak Anadolu'nun muhtelif memleketlerinde temsiller verilmesi fikrini tasvip etmişlerdir. Sanatkârlar tarafından temmuzun yirmi dokuzuncu (16 Temmuz) Pazar günü akşamı Kordon'da verilecek müsamere için edilen daveti kabul ile teşrif buyuracaklarını vaad eylemişlerdir" (Anamur, 1988, s. 40)

Türk tiyatrosunun ilk kadın sanatçılardan biri olma özelliği, Bedia Muvahhit'in sahnede geçirdiği yirmi beş yılın ardından tertip edilen jübilesini daha anlamlı hale getirir. Zira Türk tiyatrosunda jübilesi yapılan ilk kadın sanatçı Bedia Muvahhit'tir; aynı zamanda bir kadın sanatçı için düzenlenen ilk jübile kitapçığı da Bedia Muvahhit'e aittir. Nitekim bu özellik kitapçığın daha ilk sayfasında belirgin bir şekilde ifade edilir: "Türk tiyatro tarihinin mühim bir hadisesi: ilk defa bir kadın san'atkarımız için jübile yapılıyor." (Türk Tiyatrosu, 1950, s. 1).

Kitapçık, bir ilke ait olmanın muvaffakiyeti ile yayımlanırken Bedia Muvahhit'in yaşam öyküsünü Türk tiyatro tarih yazımının duayenlerinden Refik Ahmet Sevengil kaleme alır (Türk Tiyatrosu, 1950, s. 1). Sevengil; ailesi, hayatı ve sanatı olarak üç kısımdan oluşan yazısında Bedia Muvahhit'in Türk tiyatrosu için önemini Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile özdeşleştirerek şu tespitte bulunur: "Bediannın tiyatro hayatı, 1923 denberi, Türkiye Cumhuriyeti'nin hayatıyla birlikte ve ikisi birden daima muvaffakiyetlere doğru yürüyor" (Türk Tiyatrosu, 1950, s. 5). Kitapçığın Bedia Muvahhit ile ilgili hatıralar, duygular ve düşünceleri içeren bölümü Türk tiyatrosunun ve Türk edebiyatının önem arz eden sanatçılarından yazılarıyla devam eder. Bu bölüm Abidin Daver'in yazısı ile başlar. Daver, yazısında Bedia Muvahhit ile ilgili anılarını ve onun tiyatro sahnesine ilk olarak nasıl çıktığını anlatır. Abidin Daver'in yazısını Cevat Fehmi Başkut'un Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan yazısının kitapçığa alınması takip eder. Başkut, Bedia'nın oynadığı Türk sinemasının da ilk filmlerinden kabul edilen Ateşten Gömlek filmindeki Ayşe Onbaşı rolüne atıfta bulunarak Bedia'nın Türk Tiyatrosu için olan önemini şu şekilde vurgular: "Millî mücadelede vatanı kurtaran Mehmetçik şüphesiz kahramanlığıyla tanrılaşan bir âbide... Fakat gene Millî Mücadelenin sırtında cepane taşıyan Ayşe, onbaşılarını hatırladığımız zaman içimizde bir başka, daha yüksek, daha derin bir his kabarıyor. Türk tiyatrosunun milli mücadelesindeki Bedia onbaşısı biz unutsak da tarih unıtmayacaktır." (Türk Tiyatrosu, 1950, s. 9) Başkut'un yazısını Ercümen Ekrem Talu, Fazıl Ahmet Aykaç, Feridun Çölgeçen, Halit Fahri Ozansoy, Hasan Ali Ediz, Haluk Nihad Pepeyi, H. Bozok, İbrahim Hoyi, Kemal Emin Bara, Lütfi Ay, Lütfi Kırdar, Muhittin Üstündağ, Nusret Safa Coşkun, Peyami Safa, Reşat Nuri Güntekin, Suat Derviş,

Ulunay, Va-Nu, Vedat Nedim Tör, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Zeki Coşkun gibi Türk tiyatrosunun, edebiyatının ve siyasetinin duayenlerinin Bedia Muvahhit ile ilgili kaleme aldıkları yazıları takip eder. Kitapçık, Muvahhit'in tiyatro sahnesini paylaştığı arkadaşlarının kendisiyle ilgili dilek ve temennilerini anlattığı Bizim Kösemiz adlı kısmın ardından jübile programının yayımlandığı son sayfa ile tamamlanır.

Jübile Kitapçıklarının Muhtevalarına Genel Bir Bakış

Türk tiyatrosunun ilkleri bağlamında yukarıda tanıtmaya gayret ettiğimiz jübileler ve jübile kitapçıkları 25, 30, 40 ve 50. sanat yılını tamamlayan çoğu sanatçı için ekseriyetle vücuda getirilmiştir. Muhsin Ertuğrul'un Türk tiyatrosu adına açtığı en önemli kulvarlardan biri olan jübileler ve buna bağlı olarak oluşan jübile kitapçıkları Türk sahnesine hizmet eden sanatçıların Türk tiyatro tarihinde yer almalarını da kalıcı hale getirmiştir. Jübilesi yapılan ve adına jübile kitapçığı basılan sanatçıların kısa jübile kitapçık içerikleri genel olarak şöyledir: Yaşam öyküsü, jübile münasebetiyle gönderilen yazılar, fotoğraflar, karikatürler, oynanan oyunların ve ortaya konulan eserlerin listesi, jübile merasim programı, oyun afişleri, reklamlar. Yaşam öyküsünün anlatıldığı kısımda sanatçının çocukluğu, ailesi, sanatla tanışması, sanat hayatı ve sanatçı kişiliği belirtilir. Bu kısım çoğunlukla bir yazar tarafından ortaya konulurken çok sık olmamakla beraber sanatçı ile yapılan bir mülakatla ya da sanatçı tarafından özyaşamöyküsünün yazılmasıyla da oluşabilir. Vasfi Rıza Zobu, 1941-1945 yılları arasında Perde ve Sahne dergisinde dönemin tiyatro sanatçılarının hayatlarını ve onlarla ilgili izlenimlerini anlattığı biyografik yazılar yayımlar. Bu yazılar ilk defa Ağustos 1942'de "Sahne Sanatkârlarımız" başlığı altında yayımlanmaya Mahmut Morali'nin biyografisi ile başlar (Zobu, 1942). Türk Tiyatrosu dergisinde Mahmut Morali'nin Ağustos 1952 tarihli jübile kitapçığında ve sonrasında yayımlanan kitapçıkların büyük bir bölümünde sanatçıların hayat hikayeleri, Vasfi Rıza Zobu'nun Perde ve Sahne dergisinde yayımladığı bu yazılardan iktibas edilerek verilmiştir (Türk Tiyatrosu, 1952). Kitapçıklarda sanatçının jübilesi münasebetiyle gönderilen yazılar; devlet büyüklerinin, muharrirlerin, aktörlerin ve izleyicilerin kaleme aldığı yazılardır. Bu kişiler, bu yazılarında sanatçının kendileri için değerini, onunla anılarını, tebrik ve temennilerini ortaya koyarlar. Cumhurbaşkanı, bakanlar gibi devlet büyüklerinin yazıları, tiyatro camiasında belli olgunluğa ulaşmış sanatçıların jübile kitapçıklarında yer almıştır. Aktörlerin ve muharrirlerin yazıları da çoğu jübile kitapçığında önemli bir yere sahiptir. Aktörler tarafından yazılan tebrik ve temennilerden oluşan kısa yazılar ve onlara göre daha uzun olan sanatçıyla ilgili daha derin anlatılara sahip yazıları birbirinden ayırmak maksadıyla Bizim Kösemiz adlı bir kısım oluşturulmuş ve çoğu kitapçıkta da bu köşe yer almıştır. Bu kısmın içinde hiyerarşik bir yapı hakimdir. İlk yazılar çoğunlukla eski, tecrübeli sanatçılar tarafından yazılır. Jübile kitapçıklarında nadir olarak rastlansa da seyircilerden gelen yazılara da yer verilir. Fotoğraflar, çoğu zaman kitapçıklar içinde dağınık bir biçimde yerleştirilmiştir. Kitapçıkların çoğunun kapaklarında sanatçının fotoğrafına yer verilmiştir. Konunun akışına göre sanatçının portreleri, provalarda veya oyun esnasında çekilen fotoğrafları, gençlik döneminden yine akışa uygun fotoğrafları, kitapçığın yayımlandığı zamana ait fotoğraflar bu bölümde yer alır. Karikatürlere ayrılan bölümler çoğu kitapçıkta yer almaz. Sanatçının sanat yaşamı boyunca oynadığı oyunların; sahnelediği eserlerin; ortaya koyduğu kitap, tercüme, adapte, makale yazısı gibi edebi eserlerin listesine de kimi jübile kitapçıklarında yer verilmiştir. Bunların çok az bir kısmı ise kronolojik sırayla sunulmuştur. Kitapçıklardaki jübile merasim programları, sanatçı için gerçekleştirilecek gecenin tarihini ve programını içerir. Genellikle kitapçıkların başlarında veya sonlarında yer alır. Oyun afişleri, tiyatro programında yer alan oyunların tanıtılması amacıyla konulmuştur. Reklamlar, genellikle kitapçık sonlarında yer alır.

Jübile programının ve Bizim Köşemiz kısmının kitapçıklarda yer alışı ilk defa Muhsin Ertuğrul'un 29 Mart 1934 tarihinde yayımlanan 25. sanat yılı jübile kitapçığı ile gerçekleşir (Türk Tiyatrosu, 1934, s. 4, 22). Burada Bizim Köşemiz'in oluşumu, Muhsin Ertuğrul'un jübilesi münasebetiyle gelen yazıların çokluğuyla da ilişkilendirilebilir. Bu bölüm, Ertuğrul'un ardından gelecek birçok jübile kitapçığının içinde bulunacaktır. İsmail Galip Arcan'ın 11 Ocak 1936 tarihli 25. sanat yılı jübile kitapçığı ile ilk defa bir sanatçının Türk sahnesine kazandırdığı tercüme ve adapte eserler liste şeklinde verilmiştir (Türk Tiyatrosu, 1936, s. 23). İ. Galip Arcan'dan sonra Naşit Özcan (1938), Emin Belig Belli (1940) ve Hazım Körmükçü (1942) gibi Türk temaşa sanatının önemli isimlerinin jübileleri yapılmıştır (Kaboğlu, 2011, s. 11, 45, 161). Sanatkârlara verilen kıymetin bir neticesi olarak jübile münasebetiyle yazılar gönderilir fakat bu yazıların kitapçık içinde sıralanışı, kimin yazısının öncelikli olacağı bir süre sonra sorun teşkil etmeye başlar. Bu sorunun çözümü için yazıların alfabetik olarak sıralanması ve ilk defa bir sanatçı tarafından oynanan eserlerin listesinin verilmesi, Vasfi Rıza Zobu'nun 3 Temmuz 1948 tarihli 30. sanat yılı jübile kitapçığındadır (Türk Tiyatrosu, 1948, s. 3, 27). Bu düzenlemeye ek olarak Türk tiyatrosunda jübile kitapçığı geleneğinin kurumsallaşmasının en mühim adımı, İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar başkanlığında Jübile Tertip Heyetinin kurulmasıdır. Jübile Tertip Heyeti tarafından neşredilen ilk jübile kitapçığı da Vasfi Rıza Zobu'nun jübile kitapçığı olur (Türk Tiyatrosu, 1948, s. 5). Kurumsallaşmanın ikinci bir adımı da Muhsin Ertuğrul'un 1949'da yayımlanan 40. sanat yılı jübile kitapçığı ile ilk defa jübile kitapçıklarının bir ek sayı olarak çıkarılmaya başlamasıdır (Berk, 1949). Yine Muhsin Ertuğrul'un 40. Sanat yılı için hazırlanan jübile kitapçığının bir diğer çok önemli özelliği de ilk defa jübile kitapçıklarının kapağında jübilesi yapılan sanatçının portresinin verilmesi, kapaktaki sanat yılı veya jübilesi yazılarının kaldırılarak yalnızca sanatçının isminin yazılmasıdır. Nitekim ardından gelen kitapçıkların iki istisna hariç hepsinin kapağında jübilesi yapılan sanatçının portresi yer almıştır. Bedia Muvahhit'in 26 Ağustos 1950 tarihli 25. sanat yılı jübilesi ile Türk tiyatrosunda bir kadın sanatçı için ilk defa jübile yapılmıştır (Türk Tiyatrosu, 1950). Hamdi Şarlıgil'in 3 Nisan 1951 tarihli 25. sanat yılı jübilesi ile ilk defa tiyatronun bir parçası olan ancak aktör olmayan bir aksesuarist (dekoratör) için jübile kitapçığı yayımlanır. Jübile kitapçıklarının Türk tiyatrosu dergisi sayılarına ek olarak yayımlanmaya başlamasından sonra ilk defa reklamlar kullanılır (Türk Tiyatrosu, 1951). Bir suflöre jübile yapma yeniliği (aktörler ve aktrisler dışında), Refika Erül'e 33. sanat yılı münasebetiyle 4 Mart 1952'de jübile yapılmasıdır (Kaboğlu, 2011, s. 184). Daha önce de bir aksesuariste yapılan jübile bu yeniliğin başlangıcıdır. Her ne kadar sanatçının hayat hikayesi, fotoğrafları, Bizim Köşemiz kısmı ve jübile programı dergi içinde bulunsun da uzun zamandır ek sayı olarak verilen jübile kitapçıklarının derginin ana sayısı olarak verilmesi, kapakta Refika Erül'ün bir fotoğrafı veya jübilesi ile ilgili bir yazı olmaması ve dergi içinde Refika Erül'den bağımsız olarak farklı makalelere yer verilmesi bu dergi sayısını tam bir jübile kitapçığı olarak değerlendirmemizi engeller.

Türk tiyatrosunda jübile kitapçıklarının kurumsallaşma sürecine bireysel olarak en büyük katkı, Türk tiyatro sanatçısı Reşit Asım Baran tarafından yapılmıştır. Vasfi Rıza ile ortaya çıkan ve ardından kitapçıklar içinde ismiyle kaybolan yalnızca tesirleriyle var olan Jübile Tertip Heyeti, ilk defa Reşit Asım Baran tarafından hazırlanan Ağustos 1952'de yayımlanan Mahmut Moralı'nın 35. sanat yılı jübile kitapçığı ile geri gelir (Türk Tiyatrosu, 1952). Kitapçığın tasarımında kararların Jübile Tertip Heyeti tarafından verildiği anlaşılır. Bu, tasarımda bireyselleşmeden çıkma çabasının bir göstergesidir. Mahmut Moralı'nın ardından Talat Artamel'in Ağustos 1953 tarihli 27. sanat yılı jübile kitapçığı (Türk Tiyatrosu, 1953) ve Şaziye Moralı'nın Ağustos 1954 tarihli 25. sanat yılı jübile kitapçığı da Reşit Asım Baran tarafından hazırlanmıştır (Türk Tiyatrosu, 1954). Bu kitapçıklar ile 1912'den bu yana evrilen jübile kitapçığı yapısının oturtulması amacıyla temel öğeler

sistematikleştirilir. Bu doğrultuda Reşit Asım Baran'ın çeşitlilik getirme özgürlüğünü ortaya koyduğu jübile kitapçığı yapısı sırasıyla şu şekildedir: Kitapçığın başında ya da sonunda yer alan jübile programı. Jübile Tertip Heyeti adıyla jübile münasebetiyle yazı gönderen sanatçı ve muharrirlere teşekkür. Gelen yazıların yazar soyadları esas alınarak alfabetik olarak sıralandığını bildiren yazı. Jübile münasebetiyle gönderilen yazılar. Sanatçının (varsa) oynadığı oyunların ve ortaya koyduğu edebi eserlerin listesi. Sanatçının yaşam öyküsü. Bizim Köşemiz. Jübilesi yapılan sanatçının teşekkürü. Aynı zamanda kitapçıkların ağustos ayında yayımlanması da gelenek haline getirilmeye çalışmıştır.

Sistematikleşme sürecinde yapının bozulması, 6 Ağustos 1955 tarihli Necla Sertel'in 25. sanat yılı jübile kitapçığı ile gerçekleşir (Türk Tiyatrosu, 1955). Bu, oldukça radikal değişimleri içerir. Bu jübile kitapçığından itibaren Muhsin Ertuğrul'un 40. sanat yılı jübile kitapçığıyla başlayan jübile kitapçıklarının Türk tiyatrosu dergisine ek sayı olarak yayımlanması ilk defa durmuş olur. Daha sonra Jübile Tertip Heyetinin adı kitapçık içinden kaldırılır. Vasfi Rıza Zobu'nun jübile kitapçığıyla başlayan gelen mektupların alfabetik olarak sıralanması, Bedia Muvahhit'in 25. sanat yılı jübile kitapçığı hariç ilk defa burada ortadan kalkar. Muhsin Ertuğrul'un 25. sanat yılı jübile kitapçığı ile başlayan Bizim Köşemiz kısmı üç makul istisna dışında ilk defa burada verilmez. Bozulmanın ardından Reşit Asım Baran, Halide Pişkin'in Ağustos 1956 tarihli 31. sanat yılı jübile kitapçığını hazırlar, eski yapı korunmuştur lakin kitapçık dergiye ek sayı olarak çıkmaz (Kaboğlu, 2011, s. 404). Ardından Refik Kemal Arduman'ın Aralık 1956 tarihli 30. sanat yılı jübilesi ile bozuk yapıya geri dönülür (Türk Tiyatrosu, 1956). Ardından 1960 yılında yayımlanan Reşit Asım Baran'ın 28. sanat yılı jübile kitapçığı dışındaki hiçbir kitapçık bu yapıya tam anlamıyla riayet etmez (Türk Tiyatrosu, 1963). Kasım 1957 tarihli Behzat Butak ve Raşid Rıza'nın 50. sanat yılı jübile kitapçığı ile ilk defa iki sanatçı için aynı anda jübile yapılmış ve kitapçık yayımlanmış olur (Kaboğlu, 2011, s. 277). 1958 yılında Müfit Kiper'in jübile kitapçığı ile ilk defa bir sanatçının oynadığı oyunların listesi kronolojik olarak verilir (Türk Tiyatrosu, 1958). Jübile kitapçıklarının Türk tiyatrosu dergisinde kapakta "Türk Tiyatrosu Özel Sayı" başlığı ve sanatçının portresiyle yayımlanması ilk defa Sami Ayanoglu'nun 7 Ağustos 1967 tarihli 37. sanat yılı jübile kitapçığı ile gerçekleşir (Türk Tiyatrosu, 1967). Kurumsallaşma çabası olarak değerlendirilebilecek bu çaba nitekim başarısız olur ve Necdet Mahfi Ayral'ın 3 Ağustos 1968 tarihli 36. sanat yılı jübile kitapçığının ardından hiçbir kitapçıkta bu başlık bulunmaz (Türk Tiyatrosu, 1968). 1969 senesinde Muhsin Ertuğrul'un 60. sanat yılı jübile kitapçığında ilk defa bir sanatçının tüm eserleri "60 yılın bibliyografyası" adıyla yayımlanır. Bu kitapçık 130 sayfayla yayımlanmış en uzun jübile kitapçığı olma özelliği de gösterir (And ve Başak, 1969). Sonrasında 1972 yılında Mualla Fırat'ın 25. sanat yılı münasebetiyle yayımlanacak olan jübile kitapçığı da kapak dahil 4 sayfa olma niteliğiyle en kısa jübile kitapçığı olur (Türk Tiyatrosu, 1972).

Jübile kitapçıklarının içerikleri incelendiğinde konu edinilen sanatçıların fotoğrafları ve hayat hikayelerinin dışında tüm kitapçıklarda ortak bir ögenin olmadığı görülür. Bu durumu, jübile kitapçıklarının tasarımını yapan kişilerin değişiklik göstermesi ve jübile kitapçığı hazırlanan sanatçının kişisel istekleriyle izah etmek mümkündür. Nitekim jübileler yılda iki kereden fazla olmayacak şekilde yapılmış ve kitapçıkları da aynı periyotla yayımlanmıştır. Türk Tiyatrosu dergisi için 1933'ten 1973'e uzanan 40 yıllık süreçte derginin yazı işleri müdürlerinin uzun süre görev yapmamış olmaları, sanatçıların hayatlarında en fazla üç defa jübile yapabilmeleri, jübilelerinin kitapçıklarının kendi arzularınca tasarlanmasını istemeleri, bunun için de kitapçıkları zaman zaman kendilerine yakın insanlara hazırlatmaları kitapçıkların yapısındaki istikrarsızlığın temel sebepleri olarak tespit edilmiştir.

Sonuç

Batılı anlamda bir tiyatro oluşturma fikrinin teşebbüse geçme serüveninin en yenilerinden olan tiyatronun geçirdiği aşamalar, diğer batılı edebi türlere göre daha sancılı olmuştur. Çünkü tiyatro metin dışında sahne yönü de olan bir tür olduğu için söz konusu metnin sahnelenmesi sırasında metnin yazarı dışında birçok kişi bu türün gelişimine dahil olmuş olur. Diğer edebi türlerde sadece ortaya koyan yazar söz konusu iken tiyatrodaki çok geniş bir kitle bu türün destekçisidir. Kurum ciddiyetini mevcuda getirme ve kurumsallaşma çabalarının oluşmaya başladığı 1927 yılından itibaren tiyatromuz kurumsallaşma çabalarının en önemli halkalarından biri olan jübile geleneği ve buna paralel olarak oluşan jübile kitapçıklarını meydana getirmiştir. Türk tiyatro sanatına uzun yıllar hizmet etmiş sanatçıların bir anlamda sanatlarında kalıcı hale getirme gayretlerinin tabii neticesi diyebileceğimiz bu çalışmalar, tiyatro edebiyatımız adına da incelenmeye değer bir yekûnu ortaya koymuştur. Sanatçıların kişisel yaşantıları çerçevesinde oluşan bu kitapçıklar, sanatçıların yaşadıkları devrin sosyal, siyasi ve kültürel dönemlerini de anlatması bakımından oldukça önemlidirler. Toplumumuzun geçmiş zaman diliminde yaşamayı sevmesi ve öldükten sonra anılmaların daha bir anlam ifade ettiğinin düşünülmesi karşısında jübile kitapçıkları, yaşarken anılma ve değer bulma bağlamında daha anlamlı hale gelmiştir. Tiyatromuzun evriminin en net tanığı olan tiyatro sanatına hizmet etmiş sanatçıların yaşam öyküleri, jübile kitapçıklarıyla bu devrimin en net göstergeleri olarak tiyatro tarihindeki yerlerini almışlardır. Tiyatro sanatçısının yaşadığı dönemde sanatını icra etmesinin kronolojisini yine sanatçının kendi denetiminden geçerek matbuata dökülmesi kitapçıkların tashihe, tartışma oluşturabilecek bir ortama da yer bırakmaması yönüyle değerlidir. Bu değer, Türk tiyatrosu adına da yaşanan sıkıntılı oluşum süreçlerinin yanında gelecek kuşaklara birinci ağızdan nakledilen sanat ve sanatçı iltifatlarıdır. Kitapçıklar, ihtiva ettikleri Türk tiyatro sanatına ait bilgilerle de toplumumuzun geçirdiği kültür ve medeniyet evrelerini hissettirmeleriyle de seçkin bir yere sahiptirler.

Kaynakça

- Anamur, H. (1988). Atatürk ve Tiyatronun İşlevi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 35-43.
- And, M. ve Başak, O. (Haz.). (1969). *60. Sanat Yılında Muhsin Ertuğrul'a Saygı*. İstanbul: Çeltüt Basımevi.
- Berk, N. İ. (Haz.). (1949). *Muhsin Ertuğrul* [Broşür]. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Butak, B. (1947). XI. XII. ve XIII. *Yüzyıllarda Resimli Türk Paraları*. İstanbul: Pulhan Matbaası.
- Gövsä, İ. A. (1949.03.30). İhtifal ve Jübile. *Hürriyet*.
- Hobsbawm, E. ve Ranger, T. (2020). *Geleneğin İcadı* (3. Baskı). (M. M. Şahin, Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı. (Orijinal eserin basım tarihi 1983).
- Jübile kitabı. (1986). *AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi* (Cilt 12). İstanbul: Ana Yayıncılık.
- Jübile yapmak. (t.y.). *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim tarihi: 03.07.2023].
- Kaboğlu, R. (2011). *Darülbeyazıt/Türk Tiyatrosu Dergisi Sistematik İndeksi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi.

- Münir, A. (Haz.). (2017). *Mınakyan Efendi'nin Ellinci Sene-i Devriyesi Yedigâri Sene 1328-1912*. (İ. Coşkun, Çev.). İstanbul: İBB Şehir Tiyatroları Müdürlüğü Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi 1912).
- Oymak, A. (2013). *Osmanlı mizahında Teodor Kasap: Diyojen, Çingiraklı Tatar ve Hayal gazetesi üzerine bir inceleme*. Doktora tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi
- Türk Tiyatrosu. (1933, 31 Mart). *Behzat Haki'nin Sanat Hayatında 25 yıllık jübilesi (1908-1933) Özel Sayı*[Broşür]. Süreli Yayınlar (DE_0055_0040, Klasör 195), İBB Şehir Tiyatroları Kütüphanesi, İstanbul, Türkiye.
- Türk Tiyatrosu. (1934, 24 Mart). *Ertuğrul Muhsin'in Sanat hayatında 25 Yıllık Jübilesi 1909-1934*[Broşür]. Süreli Yayınlar (DE_0055_0047, Klasör 218), İBB Şehir Tiyatroları Kütüphanesi, İstanbul, Türkiye.
- Türk Tiyatrosu. (1936, 15 İkinci Kanun). *İ. Galip Arcan Gecesi, Sanat Hayatımın Yirmibeşinci Yıldönümü*[Broşür]. Süreli Yayınlar (DE_0055_0065, Klasör 196), İBB Şehir Tiyatroları Kütüphanesi, İstanbul, Türkiye.
- Türk Tiyatrosu. (1948, 3 Temmuz). *Vasfi Rıza Zobu'nun sanat hayatında 30 Yıl (1917-1948)*[Broşür]. Süreli Yayınlar (DE_0055_0216, Klasör 226), İBB Şehir Tiyatroları Kütüphanesi, İstanbul, Türkiye.
- Türk Tiyatrosu. (1950). *Bedia Statzer (Muvahhit) Özel Sayısı*[Broşür]. Süreli Yayınlar (DE_0055_10003, Klasör 228), İBB Şehir Tiyatroları Kütüphanesi, İstanbul, Türkiye.
- Türk Tiyatrosu. (1951). *Hamdi Şarlıgil Özel Sayısı*[Broşür]. Süreli Yayınlar (DE_0055_10004, Klasör 228), İBB Şehir Tiyatroları Kütüphanesi, İstanbul, Türkiye.
- Türk Tiyatrosu. (1952). *Mahmut Morali Jübilesi (1917-1952) Özel Sayısı*[Broşür]. Süreli Yayınlar (DE_0055_10005, Klasör 229), İBB Şehir Tiyatroları Kütüphanesi, İstanbul, Türkiye.
- Türk Tiyatrosu. (1953). *Talat Artemel Jübilesi (1926-1953) Özel Sayısı*[Broşür]. Süreli Yayınlar (DE_0055_10006, Klasör 229), İBB Şehir Tiyatroları Kütüphanesi, İstanbul, Türkiye.
- Türk Tiyatrosu. (1954). *Şaziye Moral Özel Sayı (1923-1954)*[Broşür]. Süreli Yayınlar (DE_0055_10007, Klasör 203), İBB Şehir Tiyatroları Kütüphanesi, İstanbul, Türkiye.
- Türk Tiyatrosu. (1955, Ağustos). *Necla Sertel Jübilesi, 6 Ağustos 1955*[Broşür]. Süreli Yayınlar (DE_0055_0289, Klasör 203), İBB Şehir Tiyatroları Kütüphanesi, İstanbul, Türkiye.
- Türk Tiyatrosu. (1956, Aralık). *Refik Kemal Arduman (1926-1956) 30. Yıl Jübilesi*[Broşür]. Süreli Yayınlar (DE_0055_0303, Klasör 204), İBB Şehir Tiyatroları Kütüphanesi, İstanbul, Türkiye.
- Türk Tiyatrosu. (1958). *Müfit Kiper Özel Sayısı*[Broşür]. Süreli Yayınlar (DE_0055_10008, Klasör 204), İBB Şehir Tiyatroları Kütüphanesi, İstanbul, Türkiye.
- Türk Tiyatrosu. (1963). *Reşit Baran Jübilesi (1935-1965) Özel Sayı*[Broşür]. Süreli Yayınlar (DE_0055_10023, Klasör 206), İBB Şehir Tiyatroları Kütüphanesi, İstanbul, Türkiye.
- Türk Tiyatrosu. (1967, 7 Ağustos). *Sami Ayanoğlu Özel Sayısı*[Broşür]. Süreli Yayınlar (DE_0055_10009, Klasör 208), İBB Şehir Tiyatroları Kütüphanesi, İstanbul, Türkiye.
- Türk Tiyatrosu. (1968, 3 Ağustos). *Necdet Mahfi Ayrıl Özel Sayısı*[Broşür]. Süreli Yayınlar (DE_0055_0380, Klasör 208), İBB Şehir Tiyatroları Kütüphanesi, İstanbul, Türkiye.

- Türk Tiyatrosu. (1972). *Mualla Fırat'ın 25. Sanat Yılı Özel Sayısı* [Broşür]. Süreli Yayınlar (DE_0055_10016, Klasör 212), İBB Şehir Tiyatroları Kütüphanesi, İstanbul, Türkiye.
- Zobu, V. R. (1942). Sahne Sanatkârlarımız: Mahmut Moralı. *Perde ve Sahne*, (17), 7-8.